

บทที่ 6

วิถีคิดของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด

ในการศึกษาถึงวิถีคิดของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภา การที่จะกำหนดว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีวิถีคิดอย่างไร มีวิธีการแบ่งวิถีคิดอย่างไรเป็นเรื่องยาก เพราะวิถีคิดเป็นเรื่องของจิตวิญญาณไม่สามารถมองเห็นได้แต่สามารถสังเกตจากการแสดงออกทางพฤติกรรม ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดวิถีคิดของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภากับการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำในการดำเนินชีวิตและการเลือกประกอบอาชีพ

เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดวิถีคิด

สิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นเบื้องต้นที่จะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องคือคำว่า “วิถีคิด” และ “วิธีคิด” กล่าวอย่างง่าย คำว่าวิธีคิด คือ สิ่งที่เราจะแสดงวิธีทำของกระบวนการนั้น ๆ เช่น การแก้ปัญหา โจทย์คณิตศาสตร์ แต่คำว่า “วิถีคิด” นั้นมีความแตกต่างจาก วิธีคิด คือ วิถีคิดคือ การที่บุคคลใดจะยอมกระทำการสิ่งใดหรือยอมรับอะไร บุคคลนั้นย่อมมีกรอบแนวคิด การตีค่า การตีความจากเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ กัน เช่น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความคิดว่า “ศาสนานำชีวิต” ย่อมมาจากความเชื่อความศรัทธาในศาสนา บุคคลนั้นจึงยอมพลีร่างกายที่เขาคิดว่าไม่ใช่ของเขานั้นให้กับพระเจ้า ตัวอย่างเช่น การก่อระเบิดพลีชีพใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือที่ต่าง ๆ ทั่วโลก และแน่นอนว่าวิถีคิดนั้นมีทั้งวิถีคิดที่ดีและวิถีคิดที่ไม่ดี

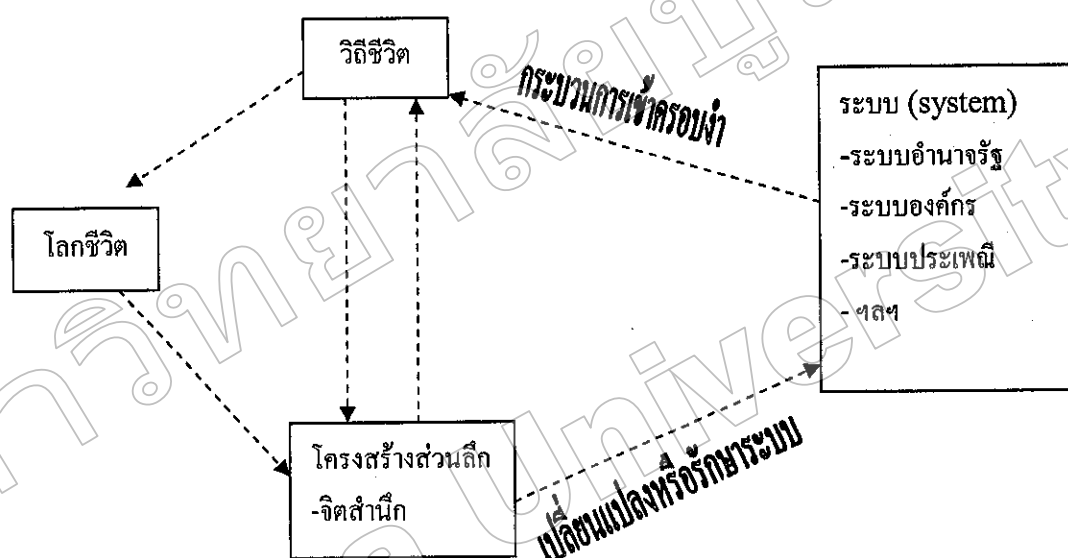
วิถีคิดของชาวประมง สิ่งที่เป็นปัจจัยและสาเหตุให้เกิดวิถีคิด คือ “ระบบ” เราดูระบบนั้นครอบงำอยู่ เพราะระบบที่ว่ามันมันอยู่รอบตัวเราเป็นสิ่งที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น ระบบกลไกตลาด ระบบกฎหมาย และระบบประเพณี ฯลฯ ระบบต่าง ๆ นี้เข้ามากระทบกับวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความคิด ค่านิยม เจตคติต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ฝังลึกอยู่ในโครงสร้างจิตสำนึก เมื่อทั้งหมดมารวมกันก่อให้เกิดโลกชีวิตหรือพฤติกรรมและการกระทำ การวิเคราะห์ครั้งนี้เรามอง “สังคมทั้งหมดของมนุษย์” จะประกอบด้วย 3 มิติคือ

1. วิถีชีวิตของมนุษย์ (ชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ทางสังคม)
2. โครงสร้างส่วนลึกหรือกระแสดิจิตสำนึกของมนุษย์
3. ระบบ ซึ่งในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ เช่น ประเพณีวัฒนธรรม

ระบบครอบครัว

วิถีชีวิตของมนุษย์และโครงสร้างส่วนลึก (กระแสดิจิตสำนึก) รวมกันแล้วคือ สิ่งที่เรา

เรียกว่า โลกชีวิต (Lebenswelt หรือ Life-World) โดยเรามองว่าโลกชีวิตของมนุษย์ได้รับผลกระทบจาก “ระบบ” (System) อย่างมากทีเดียว แต่ในขณะเดียวกัน การแสวงหาทางแก้ไขปัญหาท่ามกลางความตึงเครียดทางจิตสำนึกก็ส่งผลกระทบไปยังการเปลี่ยนแปลงส่วนของ “ระบบ” ด้วย การมองสังคม 3 มิติเช่นนี้ คือ การยึดถือหลักปรัชญาแห่งโลกชีวิตนั่นเอง (Philosophic Der Lebenswelt) (ดูแผนภูมิที่ 1)

ภาพที่ 8 โลกชีวิตและระบบ (ปรับปรุงจากแนวคิดของ Habermas)

ปรัชญาของโลกชีวิต เป็นปรัชญาของโลกชีวิตประจำวัน โลกของการทำงาน ท่ามกลางเงื่อนไขแห่งอุปสรรคและการครอบงำของระบบต่าง ๆ แต่มนุษย์ก็พยายามแสวงหาทางออกได้ในการแก้ไขปัญหาวีชีวิตประจำวันในโลกชีวิตของมนุษย์ โดยการทำงานมนุษย์สามารถบุกเบิกเข้าไปใน “ระบบ” ได้ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ระบบได้ เช่น พัฒนาระบบการเมืองเศรษฐกิจให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น หรือสร้างสรรค์โลกของระบบการตลาดให้มีความเป็นมนุษยธรรมยิ่งขึ้น

ระบบ และโลกชีวิต

เมื่อมองจากแว่นตาของปรัชญาแห่งโลกชีวิต วิถีชีวิตของมนุษย์ (การดำรงชีวิตประจำวัน และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างปัจเจกชน) และ โครงสร้างส่วนลึก (กระแสน้ำแห่งจิตสำนึก) กำลังถูก “ระบบ” เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก

“ระบบ” (System) ในที่นี้คือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอยู่ “นอกโลกชีวิต” คือ ระบบต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อมาสนองตอบความต้องการ ปรากฏการณ์นี้มีหลายแบบ หลายประเภท เราอาจจะชี้ให้เห็นสิ่งที่สำคัญ ๆ และมีความหมาย หรือมีอิทธิพลต่อโลกชีวิตเช่น

ก) ระบบ อาจหมายถึง การดำรงอยู่และการขยายตัวของระบบการแลกเปลี่ยนแบบตลาด ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกลายเป็นความสัมพันธ์แบบวัตถุ (Reification) มนุษย์ประเมินค่ามนุษย์ด้วยกันเอง ราวกับมองว่าเป็นวัตถุ

ข) ระบบ อาจหมายถึง อำนาจในองค์กร ซึ่งมีการจัดสรรแบ่งปันไม่เท่ากัน โครงสร้างเช่นนี้ ทำให้มนุษย์ต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะของ “การบูชาตำแหน่ง” (ตรงกันข้ามกับ “การบูชาวัตถุ”) มนุษย์มองมนุษย์ด้วยกันเอง ในฐานะเป็นผู้มีตำแหน่ง

ค) ระบบ อาจหมายถึง ระบบการทำงานและการแบ่งงาน ซึ่งมีผลทำให้ชีวิตของคนทำงานต้องตกอยู่ในสภาพที่แปลกแยก (Alienation)

ระบบการทำงาน ระบบตลาด และระบบองค์กร ล้วนแต่เป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้โลกชีวิตของมนุษย์กลายเป็นเครื่องมือ ชีวิตไม่มีเสรีภาพ ชีวิตมนุษย์ภายใต้การครอบงำ มีแต่การยอมรับ การยอมจำนน และการเชื่อฟัง เช่น (ขวัณสูตรอง อดิโพนี, 2548)

ก) ประเพณีนิยม

จงเชื่อฟังเพราะพวกเราได้ทำแบบนี้
เสมอมา

ข) บารมีและอิทธิพล

จงเชื่อฟังเพราะเราสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิต
ของพวกคุณได้

ค) องค์กร

จงเชื่อฟังเพราะเราคือผู้บังคับบัญชา

(อย่างถูกต้องตามกฎหมาย) ของพวกคุณ

ส่วนชาวประมงก็ตกอยู่ในวิถีชีวิตที่ถูกระบบครอบงำเหมือนเช่นมนุษย์ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นระบบประเพณีนิยม ระบบกฎหมาย อิทธิพลและความเปลี่ยนแปลงของกลไกตลาด ในการวิเคราะห์ “ระบบ” ทำให้เราเห็นได้ชัดว่า “โลกชีวิต” ของชาวประมงได้รับผลกระทบอย่างมากจากการครอบงำของระบบ บางคนอาจคิด ถ้าเปลี่ยนระบบ โลกชีวิตก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีได้ แต่ในความเป็นจริงไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะระบบใหม่อาจมี “สื่อใหม่ ๆ” เข้ามาครอบงำต่อไป เช่น อำนาจตลาดอาจหมดไป แต่อำนาจองค์กร (อาจเป็นในรูปแบบสหกรณ์) ก็เข้ามาแทนที่ ดังปรากฏอยู่ในสังคมทุกวันนี้

โครงสร้างส่วนลึก

ในแบบจำลองสังคม 3 มิติของเรา จะเห็นได้ โครงสร้างจิตสำนึกเป็นส่วนประกอบที่

สำคัญมาก เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพัฒนาการของชีวิตมนุษย์ ในความหมายที่ว่า มนุษย์คือผู้กำหนดพฤติกรรมโดยจิตสำนึกของเขา การกำหนดวิถีชีวิตจะเกิดขึ้นภายใต้สภาพเงื่อนไขที่มนุษย์เลือกไม่ได้ สิ่งที่มนุษย์เลือกไม่ได้นี้มี 2 ปัจจัย คือ

1) วิถีชีวิต ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างจิตสำนึก

2) พลังอำนาจจากอดีต (ความคิดเก่า ความเคยชิน ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม) ได้ฝังลึกอยู่ในโครงสร้างจิตสำนึกมาหลายชั่วอายุคน

ด้วยเหตุ เราจึงเห็นได้ว่า ผู้ที่อยู่ในโลกชีวิตแบบหนึ่งจะมีจิตสำนึกเฉพาะของตนเอง ผู้ที่อยู่ในโครงสร้างสังคมแบบอำนาจนิยมจะมีโครงสร้างจิตสำนึกแบบอำนาจนิยม ปรากฏการณ์นี้เราอาจเรียกได้เหมือนกันว่า “จิตสำนึกส่วนเกิน” จากอดีตมีอิทธิพลต่อความนึกคิดและความใฝ่ฝันของผู้คนในยุคปัจจุบัน จิตสำนึกและอุดมการณ์ทางสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ในขณะเดียวกัน ก็สามารถรักษาระบบเก่าให้ดำรงอยู่ได้เหมือนกัน

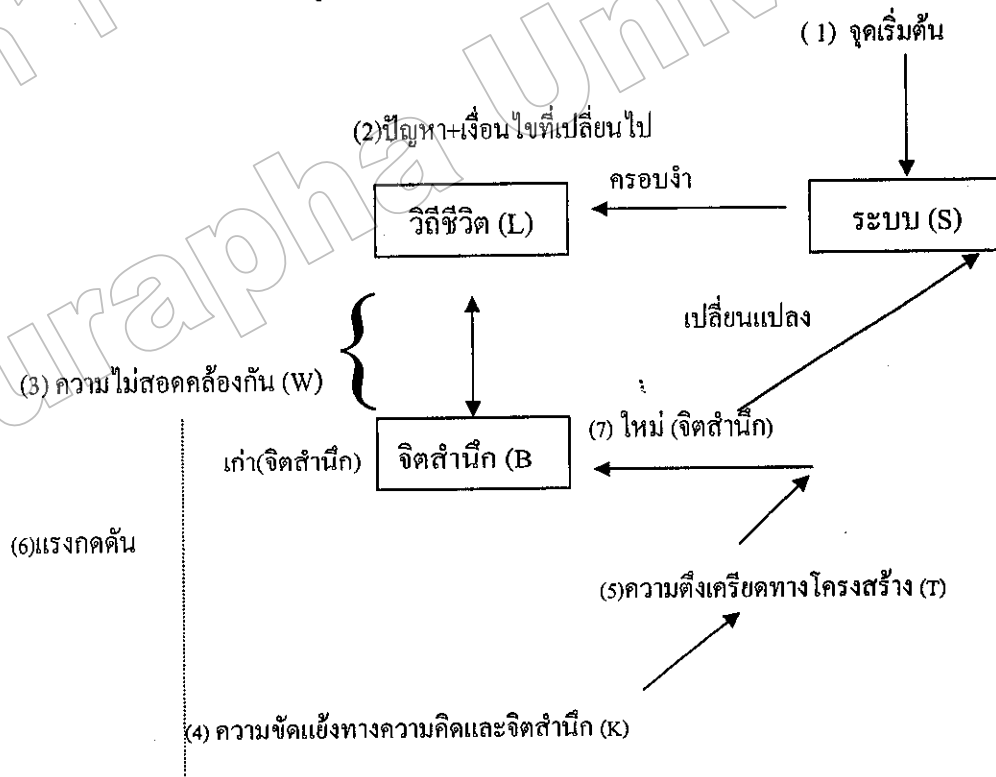
การเปลี่ยนแปลง และความตึงเครียดทางโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้อย่างไรในแบบจำลองสังคม 3 มิติ เพื่อที่จะอธิบายเรื่องนี้ได้ เราจำเป็นต้องนำแนวคิด “ความตึงเครียดทางโครงสร้าง” เข้ามาในแบบจำลอง โดยจะยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวประมง

เป็นที่รู้กันว่า นับตั้งแต่เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ประเทศไทยได้มีการใช้ “กลไกการตลาด” เป็นกลไกสำคัญของระบบ (ระบบ = S) ระบบนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของชาวประมง และในขณะเดียวกันก่อให้เกิดปัญหาด้วย เช่น เช่นในสมัยที่รัฐบาลสนับสนุนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อการส่งออกและบริโภค ก่อให้ชาวประมงหันมาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก (วิถีชีวิต = L) เพราะชาวประมงคิดว่าเป็นทางที่จะเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ไม่ต้องไปทนจับปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ผลกระทบในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ไม่ใช่ทางออกที่จะช่วยลดแรงกดดันจากปัญหาการทำประมงจับจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ตรงกันข้ามกับการเลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงปลาที่มีราคาแพงเพื่อให้ได้กำไรจากการเลี้ยงกลับต้องการอาหารปลาจากการจับที่มีราคาถูก ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องการพื้นที่ที่จะทำการเลี้ยงที่บางครั้งมีส่วนทำลายชายฝั่งทะเล ทำลายป่าไม้ชายเลน ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อม ทำให้ชาวประมงในท้องถิ่นหมดอาชีพ เป็นแหล่งพักตัวของโรคสัตว์น้ำในขณะเดียวกันจิตสำนึกเก่ายังคงดำรงอยู่ (โครงสร้างจิตสำนึก = B) นั่นคือ กลไกการตลาดไม่สามารถให้ความยุติธรรมกับชาวประมงได้ เพราะการมีพ่อค้าคนกลางกดราคา การกำหนดขนาดปลาและการให้ราคาปลาที่แตกต่างกันในแต่ละฤดูกาลนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวประมงคิดว่ากลไก

ตลาดไม่ให้ความยุติธรรมกับชาวประมงเท่าที่ควร ในสถานการณ์เช่นนี้ เราเรียกว่า มีความไม่สอดคล้องกันเกิดแล้ว ระหว่าง L (วิถีชีวิต) ที่เปลี่ยนไปกับ B (โครงสร้างทางจิต) ที่ยังคงดำรงอยู่ ความไม่สอดคล้องกันนี้ (W) นำไปสู่การกำเนิดของความขัดแย้งกับทางด้านความคิดและจิตสำนึก (K) การผสมผสาน ปรากฏการณ์ของ W และ K เราเรียกว่า เกิด “ความตึงเครียดทางด้านโครงสร้าง” (T) ปรากฏการณ์ T นี้เองจะเป็นตัวที่ก่อให้เกิดการก่อตัวของแรงกดดัน (P) ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก นั่นคือยอมรับว่า ต้องมีการเปลี่ยนระบบวางแผน โดยใช้กลไกตลาดเข้ามาผสมผสานกับกลไกวางแผนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงความคิดและจิตสำนึกนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบการวางแผนที่เป็นจริง (ระบบ = S) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต (วิถีชีวิต = L) ต่อไป

แบบจำลองนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความตึงเครียดทางโครงสร้าง (T) เป็นจุดกระตุ้นให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในระบบ (หรือเปลี่ยนระบบก็ได้) โดยที่ปัญหาและเงื่อนไขวิถีชีวิตใหม่ ๆ บังคับและกดดันให้ชาวประมงต้องเปลี่ยนจิตสำนึกเสียใหม่ จิตสำนึกใหม่จึงกลายเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมระบบให้เดินไปตามความคิดใหม่ หรืออุดมการณ์ใหม่ นี่เป็นเพียงการอธิบายกลไกหลักของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นเอง (ดูแผนภาพประกอบที่ 7)

ภาพที่ 9 การเปลี่ยนแปลงในโลกชีวิตและระบบ (การนำเอาแนวคิด Contradiction ของเฮเกลมาใช้วิเคราะห์สังคม 3 มิติ)

ดังนั้นการที่จะเข้าใจถึงการนำมาซึ่งวิถีคิดที่ดีและไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายอย่าง วิถีคิดสามารถแยกออกเป็นปัจจัยได้ 8 ปัจจัย ซึ่งแบ่งออกได้เป็นปัจจัยภายในและภายนอกภายใน ดังนี้

1. เงื่อนไขและปัจจัยภายใน

- 1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
- 1.2 ความเชื่อความศรัทธา
- 1.3 จิตสำนึกของบุคคล
- 1.4 อารมณ์ในขณะตัดสินใจ

2. เงื่อนไขและปัจจัยภายนอก

- 2.1 สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
- 2.2 ผลประโยชน์
- 2.3 คำสอนของศาสนา
- 2.4 สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคม

เงื่อนไขและปัจจัยภายใน

วิถีคิดที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

การที่เราจะดูว่าชาวประมงเขามีวิถีคิดอย่างไร สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัจจัยอื่น ๆ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในที่นี้หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เช่น ลูก สามี ภรรยา ญาติ พี่น้อง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายนอก เช่น ผู้บริโภคกับพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง เป็นต้น

ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งต่าง ๆ สิ่งแรกที่เราต้องทำความเข้าใจเสียก่อนคือธรรมชาติของชาวประมง ชาวประมงเลี้ยงปู เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้งหรือออกไปหาปลาหากุ้งตามธรรมชาติเพื่อการบริโภคหรือการค้าขาย เขานำเอาปลา ปู และกุ้งไปให้กับใคร ถ้าเขาเอาปลา ปู และกุ้งไปให้ลูก ญาติ พี่น้อง ย่อมเลือกแต่กุ้งปูปลาที่ดี ไม่ใส่สารพิษต่าง ๆ ให้กับบุคคลที่เขารัก แต่ในขณะเดียวกัน ผู้บริโภคและพ่อค้าแม่ค้าคนกลางกลับไม่รักเขาที่พูดว่าไม่รักเขา คือ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภคและพ่อค้าแม่ค้าคนกลางต่างก็ไม่ได้ใส่ใจในตัวชาวประมงว่าเขาจะมีต้นทุนอย่างไรแล้วผู้บริโภคให้อะไรกับเขาบ้าง นอกจากอยากจะได้ของถูก ๆ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวประมงและผู้บริโภคหรือพ่อค้าแม่ค้าคนกลางจึงมีความแตกต่างกันกับคนที่เขารัก ชาวประมงจึงใส่สารพิษต่าง ๆ ใส่ตะกั่วลงในหัวกุ้ง เพราะเขาไม่ได้ให้คนที่เขารักกิน

“แต่ก่อนทำเหมือนกัน ไข่ตะกั่ว
นะ ก็มันคราครา ตัวใหญ่มันให้เป็นขนาด
กลาง ไข่กุ้งขนาดกลางให้เป็นขนาดเล็ก แล้ว
เราจะเอาอะไรกิน ”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

ดังนั้นหากเราให้ความสำคัญกับชาวประมงในด้าน ต้นทุนจริงๆ ที่ชาวประมงต้องแบกรับการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เพราะชาวประมงไม่สามารถตั้งราคาผลผลิตของตัวเองได้ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคซึ่งเป็นลูกค้าปลายทางไม่มีความผูกพันกัน จึงเกิดเป็นช่องว่างระหว่างชาวประมงและผู้บริโภค หากผู้บริโภคและพ่อค้าแม่ค้าคนกลางให้ความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจชาวประมงก็จะก่อให้เกิดวิถีคิดในทางที่ดีกับตัวชาวประมงต่อไป

วิถีคิดที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธา

หากเราพูดถึงความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล แน่นอนว่าความเชื่อความศรัทธาย่อมมีความแตกต่างกันไป ความเชื่อความศรัทธานำมาสู่วิถีคิด ซึ่งวิถีคิดต่อการมองโลก นำมาสู่พฤติกรรมของแต่ละบุคคล ในบางครั้งความเชื่อและความศรัทธาสามารถกำหนดวิถีทางความคิดของบุคคล เช่นบางคนมีความเชื่อและศรัทธาในพระเจ้า บางคนเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ศาสนาเจ้าต่าง ๆ หรือพิธีกรรมแบบต่าง ๆ กัน เป็นต้น หากบุคคลใดมีความเชื่อความศรัทธาที่แรงกล้าเพียงใด จะส่งผลต่อวิถีคิดมากตามลำดับ ความเชื่อความศรัทธาเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่กลับมีอิทธิพลต่อวิถีคิดในลำดับต้น ๆ ของเงื่อนไขและปัจจัยเลยทีเดียว

“ลุงไม่ใช่ฟอร์มาลีนหรอก ไข่ที่
นางหนูเห็นหรือได้ยื่นขำนะพวกพ่อค้าคน
กลางมันใส่ลงไปเอง เพราะมันต้องการให้
สดตลอด ลุงไม่ใช่กลัวบาป แต่บางคนเขาใส่
เพราะปลาจะดูสดอยู่ได้นาน ราคาจะดี”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

“ผมไม่กล้าทำ ไข่ที่ใส่สารพิษ
สารเคมีต่าง ๆ กลัวมันจะกลับมาทำกับเรากับ
ลูกหลาน ไข่พวกที่ทำผมเห็นมาเยอะ ลูกเมีย
ตายก่อนมันก็มี นอนตายไปเฉยๆเลย หมอยัง
บอกไม่ได้เลยว่าเป็นอะไรตาย ”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

“เจ้าพ่อให้ห่วยแม่นมาก แถมยัง
รักษาโรคที่โรงพยาบาลรักษาไม่หาย ให้หาย
ได้ ท่านพูดอะไรควรทำตาม อย่าไปขัดท่าน
ถ้าเจ้าพ่อโกรธ อาจถึงตายได้”

(ชาวประมง อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

ความเชื่อความศรัทธาย่อมมีทั้งความเชื่อความศรัทธาที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง การที่
ชาวประมงมีความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษทำให้ชาวประมงไม่ใส่สารพิษต่าง ๆ ลงไปในกุ้ง ปู
ปลา แต่ในบางครั้งชาวประมงอาจมีวิถีชีวิตที่ใครหลายคนอาจมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระ แต่นั่นก็เป็น
ความเชื่อความศรัทธาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตจนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมของชาวประมงบ้านท่าตะเภา
ในทุกวันนี้

วิถีชีวิตที่เกิดจากจิตสำนึกของบุคคล

จิตสำนึกของบุคคลเกิดจากการมีความรู้สึกลึกภายในจิตใจซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา
ที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วน
เป็นพื้นฐานในการสร้างจิตสำนึกของแต่ละบุคคล จิตสำนึกย่อมมีทั้งจิตที่สะอาดและไม่สะอาด จิต
ที่สะอาดจะนำมาซึ่งวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิต แต่หากจิตสกปรกหรือไม่
สะอาดก็ย่อมจะนำพาวิถีชีวิตที่ไม่ดีเข้ามาในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ จะเห็นว่า
จิตสำนึกของบุคคลเกิดจากเงื่อนไขและปัจจัยอื่น ๆ ก่อนจนรวมเป็นจิตสำนึกของแต่ละบุคคล

จิตสำนึกของบุคคลมีผลต่อวิถีชีวิตของบุคคลนั้นมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสิ่งที่จิตของ
บุคคลนั้นผูกพันอยู่ เช่นการที่เราเห็นพ่อแม่ขอมวิ่งไปช่วยลูก ในขณะที่เกิดสึนามิโดยไม่ยอมวิ่งหนี
เอาตัวรอด แล้วสุดท้ายครอบครัวนั้นก็ตายกันหมด เพราะถ้าพ่อแม่ไม่ยอมลงไปช่วยลูก จิตสำนึก
ของผู้เป็นพ่อแม่จะเหมือนตกรกทั้งเป็น ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่บริสุทธิ์ก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่จะทำทุกอย่าง
เพียงเพื่อช่วยเหลือลูกของตน ไม่หวังตัวเอง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่บริสุทธิ์ และเมื่อย้อนกลับมาดู
ชาวประมงบ้านท่าตะเภาจิตสำนึกที่ชาวประมงบ้านท่าตะเภาเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือจิตสำนึก
ในการหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด เพราะไม่ว่าเศรษฐกิจและสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแต่จิตสำนึกที่รัก
บ้านเกิดหวงแหนที่ดินที่เป็นของบรรพบุรุษ ไม่อยากให้นายทุนเข้ามาทำลายสิ่งที่บรรพบุรุษได้
สร้างไว้ให้ เพราะส่วนมากคนที่มิพื้นแพดั้งเดิมในบ้านท่าตะเภา จะมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด แต่เราเห็น
คนขายที่ดินโดยมากจะเป็นรุ่นลูกหลานที่พ่อแม่ได้แบ่งที่ดินให้ ก็มักจะนำไปขายให้กับนายทุน

“ไม่ขายให้เขาหรอก อยากเก็บ
เอาไว้ให้ลูกให้หลานอีกอย่างพ่อแม่เขา
อุตส่าห์เก็บไว้ จะขายกินรู้สึไม่ดี”

(ชาวประมง อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์)

เงื่อนไขและปัจจัยภายนอก

วิถีคิดที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม

ลักษณะของวิถีคิดที่มีผลมาจากสิ่งแวดล้อมนั้น จากการศึกษพบว่าสามารถแยกเงื่อนไขที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมได้ 2 ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมในอดีตและปัจจุบัน ในส่วนของสิ่งแวดล้อมในอดีตที่ส่งผลถึงวิถีคิดก็คือ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว สภาพความเป็นอยู่ในอดีต ความเจริญในชุมชน ธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นอย่างไร หากในอดีตสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ดี จะทำให้วิถีคิดไม่พัฒนาหรือสกรปรก เช่น หากว่าบุคคลใดเกิดในครอบครัวที่ไม่มีความอบอุ่นและครอบครัวยังมิฐานะยากจนอีกทั้งการดำเนินชีวิตดำเนินไปด้วยความยากลำบาก บุคคลนั้นย่อมมีวิถีคิดที่ต้องการสิ่งที่เขาไม่เคยได้รับจากครอบครัว อาจจะเป็นรูปแบบของการมองเงินคือพระเจ้ามากกว่าการเชื่อเรื่องของพระพุทธศาสนา บุคคลนั้นจะทำทุกอย่างที่ได้เงิน ไม่ว่าวิธีนั้นจะทำความเดือนร้อนไปสู่บุคคลอื่น

แต่ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปทั้งในด้านความเจริญที่เข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีคิดของบุคคล เช่น ในอดีตธรรมชาติมีความสมบูรณ์มาก เวลาออกไปหาปู ปลา ตังน้ำ หุงข้าวทิ้งไว้แล้วออกไปหาปูหาปลาก็สามารถนำมาทำอาหารได้แล้วและในอดีตการทำมาหากินก็เป็นเพียงการหาแต่พอกินพออยู่ แต่ในปัจจุบันธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น อีกทั้งการทำมาหากินก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการนำมาซึ่งเงินตรา เพื่อไปซื้อความสะดวกสบายในกับตนเอง ดังนั้นวิถีคิดสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นสัมผัสกับอะไรเวลาไหน

วิถีคิดที่เกิดจากผลประโยชน์

การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาไม่อาจจะปฏิเสธได้กับการใช้เงินตราเพื่อแลกกับสิ่งที่ชาวประมงต้องการ ซึ่งการได้มาซึ่งเงินตรานี้ย่อมได้มาจากการประกอบอาชีพและสิ่งที่ตามมาในการประกอบอาชีพคือการได้กำไรหรือขาดทุน และแน่นอนว่าชาวประมงย่อมต้องการกำไร ดังนั้นในการออกไปจับปลาหรือมีการลงทุนเลี้ยงปู ปลา และกุ้งชาวประมงจะมองถึงผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งทุกวันนี้เราต้องยอมรับว่าไม่ว่าจะเป็นบุคคลซึ่งประกอบอาชีพใดย่อมต้องการผลประโยชน์สูงสุดในการประกอบอาชีพ อาจจะไม่ใช้เงินตราเท่านั้น อาจเป็นชื่อเสียงและอำนาจ

ในส่วนของการดำเนินชีวิตก็มีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้องเช่นกัน ตัวอย่างเช่นจะมีการตัดถนนผ่านหน้าบ้าน บุคคลนั้นก็จะได้ถึงที่ดินที่เสียไปผลประโยชน์อะไรที่บุคคลนั้นจะได้รับจากการให้ที่ดินเป็นของสาธารณะ หรือบุคคลใดที่ดินไม่ตัดผ่านก็จะออกเรียกร้องให้มีการทำถนนให้

ถึงหน้าบ้านของตนเอง จะเห็นว่าผลประโยชน์จะมีส่วนช่วยกำหนดความคิดและวิถีคิดของบุคคล หากว่าบุคคลนั้นได้ผลประโยชน์น้อยหรือไม่ได้ผลประโยชน์เลย อาจจะทำให้วิถีคิดของบุคคลนั้น เป็นไปในทางที่ไม่ดีแต่ในขณะเดียวกันหากบุคคลนั้นได้ผลประโยชน์วิถีคิดกับความคิดของบุคคล นั้นก็จะเปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม

อีกตัวอย่างหนึ่งของวิถีคิดของชาวประมงคือความจริงที่ว่าใครๆ ก็สามารถทำการประมง ในทะเลได้ นั่นหมายความว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของทะเลและทรัพยากรในทะเลแต่เพียงผู้เดียว การ จัดสรรการทำกินไม่เหมือนกับการทำการเกษตรเพราะการทำเกษตรสามารถถือครองที่ดิน สามารถ แบ่งสันปันส่วนที่ดินว่าเป็นของใคร ผู้ไม่มีสิทธิในที่ดินก็ไม่สามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวทรัพยากรหรือ ผลผลิตนั้นได้ ในส่วนชาวประมงบ้านท่าตะเภาในอดีตได้สร้างระบบการใช้ทรัพยากรและการอยู่ ร่วมกันของชาวประมง โดยใช้วิธีการ 2 ประการคือ สิทธิในการใช้ประโยชน์และสิทธิของผู้มาก่อน สิทธิในการใช้ประโยชน์ หมายถึง ชาวประมงจะได้สิทธิเมื่อใช้ประโยชน์ถ้าเลิกใช้ทั้งหมดสิทธิ ไม่มี ใครสามารถใช้สิทธิของหรือกักตุนไว้โดยไม่ใช้ประโยชน์เช่น หากชาวประมงลงอวนตรงไหนตรง นั้นก็เป็นสิทธิของผู้นั้นทันที ไม่มีใครมีสิทธิห้ามได้ ถ้าเก็บอวนขึ้นเมื่อไรก็หมดสิทธิทันที จะจอง ไว้ล่วงหน้าอีกไม่ได้

สิทธิของผู้มาก่อน หมายความว่าใครมาก่อนก็มีสิทธิที่จะใช้ทะเลก่อนผู้อื่นจะมาแย่ง ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือมีอำนาจสักเพียงใดก็ตาม โดยผู้ได้สิทธิดังกล่าวจะทำสัญลักษณ์แสดง สิทธิไว้ เช่น เวลากลางวันจะมีธง หรือเสาไม้ปักหรือลอยอยู่ และในเวลากลางคืนจะมีตะเคียนลอย อยู่เป็นระยะ ผู้คนที่มาทีหลังก็จะรู้ว่าตนเองควรจะต้องลงอวนห่างจากผู้มาก่อนกี่เมตร โดยแต่ละ ท้องที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกระแสน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้อวนลอยไปพันกัน แต่สิทธินี้ก็จำกัดว่า จะต้องไม่ไปกีดกันสิทธิของคนอื่นมากเกินไป ซึ่งหมายความว่าในยามปกติการมาก่อนมาหลัง แล้ว วางเครื่องมือห่างกัน ไปก็ไม่มี ความแตกต่างอะไรนักในการจับสัตว์ได้มากหรือน้อย แต่ถ้าเป็น สถานการณ์ คือมีกุ้งและปลา ขึ้นมาตรงไหน สิทธิลักษณะนี้จะเปลี่ยนไป คือ จะยอมให้มีการวาง เครื่องมือใกล้กัน เช่นสามารถวางอวนในระยะที่ใกล้ชิดกันได้ บางที่ถึงกับอนุญาตให้วางอวนพาด กันตามแนวขวางได้ ถึงแม้ว่าจะเสี่ยงต่ออวนพันกัน แต่ทุกคนก็ยินดีที่จะรวมกันแกะอวนออก เพราะประโยชน์ที่จะได้มีมากกว่า ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ก็คือหลักของการไม่กีดกันสิทธินั่นเอง หมายความว่าถึงใครจะมาก่อน ได้สิทธิก่อน แต่ก็ไม่มีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะกีดกันผู้อื่นไม่ให้เข้าถึง ทรัพยากร จากอดีตจะเห็นว่าวิถีชีวิตของชาวประมงเป็นการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่ว่า จะเป็นระหว่างบุคคลหรือธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันวิถีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของตนเองมีมากขึ้น ตามปัจจัยของสังคมโลกและเทคโนโลยีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลกับธรรมชาติมี น้อยลง มีแต่จะหาผลประโยชน์ให้กับตนเองมากขึ้นเท่านั้น

ในส่วนชาวประมงที่ทำนากุ้งหรือเลี้ยงปลาในกระชัง ก็ให้ความเห็นไม่แตกต่างจากชาวประมงพื้นบ้าน แต่มีข้อให้สังเกตถึงวิถีคิดของชาวประมงที่เลี้ยงกุ้งในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะเมื่อถามชาวประมงว่ามีการบำบัดให้ค่าความสกปรก (BOD) เหลือ 10 มิลลิกรัมต่อลิตร ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะในพื้นที่ป่าชายเลนหรือไม่ คำตอบคือไม่สนใจ เพียงแต่ทำให้บ่อแห้ง และใช้ยาฆ่าเชื้อโรค แล้วก็เตรียมนำพันธุ์กุ้งมาลงปล่อยก็พอ สิ่งที่ชาวประมงตอบมานั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าชาวประมงกลัวเรื่องต้นทุนการผลิต เพราะหากจะมัวมาสนใจบำบัดค่าความสกปรก (BOD) ซึ่งต้องใช้เครื่องในการบำบัด อีกทั้งต้องเสียเวลามาวัดค่าความสกปรกเป็นการสิ้นเปลืองเวลา เมื่อสอบถามต่อไปว่า หากมีการอบรมการเลี้ยงกุ้งแบบถูกวิธี ชาวประมงจะเข้าร่วมหรือไม่ ชาวประมงมีความต้องการเข้าร่วมอบรม แต่ก็ให้ความเห็นว่า การเลี้ยงกุ้งแบบถูกวิธีเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยใช้เหตุ โดยเฉพาะในภาวะเศรษฐกิจแบบนี้ราคากุ้งตกต่ำหากจะต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตจะไม่สามารถแข่งขันกับกุ้งของฟาร์มอื่น ๆ ได้

วิถีคิดที่เกิดจากคำสอนของศาสนา

จากการที่ชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภาสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นญาติพี่น้อง ทำให้ชาวบ้านที่ท่าตะเภานับถือ ศาสนาพุทธจึงทำให้ชาวประมงบ้านท่าตะเภายึดถือหลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งในศาสนาพุทธสอนให้เราศรัทธาต่อศีลธรรมของธรรมชาติ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ขณะสิ่งใดไม่เท่าชนะใจตนเอง การให้ทานอะไร ไม่เท่าการให้อภัย เป็นต้น เนื่องจากชาวประมงในหมู่บ้านท่าตะเภา นับถือคำสอนของพระพุทธศาสนาทำให้วิถีคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเป็นไปโดยสุจริต แต่บุคคลใดที่ไม่ยึดหลักคำสอนของศาสนา อาจดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิดได้ และแน่นอนว่าการนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้าของชาวประมงย่อมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล บางคนเคร่งครัดในคำสอนมากโดยการนำคำสอนของศาสนามาเป็นตัวนำทางในการดำเนินชีวิต แต่บางคนเพียงแต่ยึดถือปฏิบัติในสิ่งที่เห็นว่าจำเป็นต่อชีวิต นั้นเป็นที่มาของวิถีคิดที่แตกต่างกัน

“กลัวบาปเหมือนกันแต่มัน

จำเป็นต้องทำ เพราะเดี๋ยวนี้ปลามันหายาก ค่า
น้ำมันก็แพง ออกไปแต่ละเที่ยวแทบไม่ได้
กำไร ถ้าไม่ใช้เหยื่อหรือจับสัตว์ในฤดูวาง
ไข่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร อีกอย่างพวก
ห้องอาหารกับตลาดมันชอบปลาไม่กี่ ราคา
มันดีด้วย”

(ชาวประมง อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

สภาพความเป็นจริงของเศรษฐกิจสังคม

สภาพความเป็นจริงของสังคมเป็นเงื่อนไขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีคิดของชาวประมงบ้านท่าตะเภาในเรื่องการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เนื่องจากสภาพความเป็นจริงทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญและวิทยาการความก้าวหน้าในด้านต่างๆ รวมทั้งการแพร่กระจายในแนวคิดของความเป็นเมืองและความทันสมัย ตลอดจนแนวโน้มนโยบายในการพัฒนาประเทศและอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านทางสังคม

“โอ๊ยแต่ก่อนพ่อแม่ทำนา หาปูหา

ปลาเลี้ยง ก็สบายคือมันพออยู่พอกิน แต่สมัยนี้ทำนามีแต่จน ไม่พอกินหรอก เลยหันมาทำนากุ้งแทน ยังพอค่าใช้จ่ายบ้าง”

(ชาวประมง อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์)

“บ้านท่าตะเภาจริง ๆ มันอยู่ในเขต

อำเภอเมืองความเจริญของชุมชนเมืองก็เข้ามาอย่างพวกเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนในชีวิตประจำวัน อย่างไอ้พวกมือถือ โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า เข้ามาในชุมชนบ้านเรานานแล้ว”

(ชาวประมง อายุ 48 ปี, สัมภาษณ์)

ดังนั้นวิถีคิดย่อมได้รับผลกระทบตามสภาพความเป็นจริงของสังคม เพราะชาวประมงไม่สามารถจะใช้วิถีคิดในการดำเนินชีวิตแบบอดีตได้เช่น การที่จะออกไปหากุ้ง ปู ปลาเพื่อนำมาเป็นอาหารในครอบครัวเท่านั้น แต่ในสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตเหมือนในอดีตได้เนื่องจากชาวประมงมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ เช่น ค่าเลี้ยงดูบุตรส่งเสียให้เรียนหนังสือ ค่าใช้ต่าง ๆ ภายในครอบครัว จนถึงการประกอบอาชีพที่ต้องมีต้นทุนในเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ดังนั้นวิถีคิดย่อมเปลี่ยนไป ไม่ว่าวิถีคิดจะเกิดจากเงื่อนไขและปัจจัยอะไรก็ตาม หากวิถีคิดนั้นไม่เป็นวิถีคิดที่ไม่ขึ้นกับสภาพความเป็นจริงของเศรษฐกิจและสังคมวิถีคิดนั้นไม่นำมาซึ่งการแสดงออกทางพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพให้เห็น เพราะวิถีคิดมันจะเปลี่ยนไปตามความจริงที่บุคคลประสบอยู่

วิถีคิดในการเลือกประกอบอาชีพ

วิถีคิดในการเลือกประกอบอาชีพของชาวประมงมาจากการสะสมความรู้และประสบการณ์เชิงประมงของบรรพบุรุษ ปัจจัยสำคัญในการเลือกประกอบอาชีพทำประมงโดยมีบุคคลที่เริ่มมาจากการทำเป็นอาชีพเสริม โดยวิถีคิดในอดีตเป็นเพียงความพยายามที่จะรักษาตัวเองและครอบครัวให้อยู่รอด แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมาเข้าในชุมชนดังกล่าวได้ส่งผลให้มีการขายกรรมสิทธิ์ การถือครองที่ดินแล้วไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่ในส่วนของผู้ที่ยังประกอบอาชีพภาคประมง ได้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นการประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีทั้งการเลี้ยงปลาในกระชัง ขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง โดยมีแบบอย่างมาจากผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ โดยกลุ่มผู้นำเหล่านี้ต้องการทำตัวเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านอยู่แล้ว จึงได้มีการศึกษาโดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งผู้รู้ สื่อสารมวลชน การไปศึกษาดูงาน มาผนวกกับความรู้ประสบการณ์เดิมหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของตัวเองที่มีอยู่และพยายามทดลองทำทีละเล็กละน้อย ค่อยเป็นค่อยไปและทดลองหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน เพื่อเป็นการศึกษาเก็บข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น เช่นการเลี้ยงปลาในกระชัง เพื่อเป็นการศึกษาวิธีเลี้ยง การควบคุมโรค โดยทำการทดลองหลาย ๆ วิธี ทดลองจนกระทั่งเห็นว่าได้ผล จะขยายผลด้วยการส่งเสริมให้สมาชิกที่สนใจมาศึกษา และให้คำแนะนำจากประสบการณ์ที่ทำมา

“แต่ก่อนโก๊ตจะแย้ ไปหาปลา
ไม่ได้กิน ตอนนั้นไม่รู้ว่าจะเกิดจากอะไร ก็เห็น
ใคร ๆ ไปก็ไม่ได้ เลยไม่สนใจ แต่ดีที่ตาบุญ
แถมกำลังขุดบ่อเลี้ยงกุ้งตอนแรกไม่กล้าทำ
เพราะเห็นว่าต้นทุนมันสูงยังดีที่ตาบุญแถม
ให้ยืมเงินไปลงทุนทำก่อน แล้วก็ยังสอน
วิธีให้ด้วย แต่ก็เป็นที่เขาอยู่หลายปี
เหมือนกัน ดีที่ตอนนั้นกุ้งราคาแพง ทำเท่าไร
ก็มีพ่อค้ามาซื้อหมด”

(ชาวประมง อายุ 47 ปี, สัมภาษณ์)